Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (teine koda)

7. november 2018 *

Eelotsusetaotlus – Direktiiv 92/43/EMÜ – Looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse – Erikaitsealad – Artikkel 6 – Kava või projektiga alale avaldatava mõju asjakohane hindamine – Lämmastiksaaste vastase võitluse riiklik programm – Mõisted „projekt“ ja „asjakohane hindamine“ – Sellist saastet tekitavate põllumajandusettevõtete individuaalsete lubade eelnev üldine hindamine

Liidetud kohtuasjades C-293/17 ja C-294/17,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Raad van State (Madalmaade kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu) 17. mai 2017. aasta otsustega esitatud eelotsusetaotlused, mis saabusid Euroopa Kohtusse 22. mail 2017, menetlustes

Coöperatie Mobilisation for the Environment UA,

Vereniging Leefmilieu

versus

College van gedeputeerde staten van Limburg,

College van gedeputeerde staten van Gelderland,

menetluses osalesid:

G. H. Wildenbeest,

Maatschap Smeets,

Maatschap Lintzen-Crooijmans,

W. A. H. Corstjens (C-293/17),

ja

Stichting Werkgroep Behoud de Peel

versus

College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant,

* Kohtumenetluse keel: hollandi.

menetluses osalesid:

Maatschap Gebr. Lammers,

Landbouwbedrijf Swinkels,

Pluimveehouderij Van Diepen VOF,

Vermeerderingsbedrijf Engelen,

Varkenshouderij Limburglaan BV,

Madou Agro Varkens CV (C-294/17),

EUROOPA KOHUS (teine koda),

koosseisus: kolmanda koja president A. Prechal teise koja presidendi ülesannetes, kohtunikud C. Toader (ettekandja) ja A. Rosas,

kohtujurist: J. Kokott,

kohtusekretär: ametnik C. Strömholm,

arvestades kirjalikus menetluses ja 3. mai 2018. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

– Coöperatie Mobilisation for the Environment UA ja Vereniging Leefmilieu, esindajad: *adviseur* V. Wösten ja *adviseur* A. van den Burg,

– Stichting Werkgroep Behoud de Peel, esindaja: *adviseur* A. K. M. van Hoof,

– College van gedeputeerde staten van Limburg, College van gedeputeerde staten van Gelderland ja College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant, esindaja: *advocaat* H. J. M. Besselink,

– Madalmaade valitsus, esindajad: M. K. Bulterman, C. S. Schillemans ja P. P. Huurnink,

– Taani valitsus, esindajad: J. Nymann-Lindegren, M. S. Wolff ja P. Z. L. Ngo,

– Euroopa Komisjon, esindajad: E. Manhaeve, C. Hermes ja C. Zadra,

olles 25. juuli 2018. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Eelotsusetaotlused käsitlevad seda, kuidas tõlgendada nõukogu 21. mai 1992. aasta direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT 1992, L 206, lk 7; ELT eriväljaanne 15/02, lk 102; edaspidi „elupaikade direktiiv“) artiklit 6.

2 Taotlused on esitatud kohtuvaidluses ühelt poolt Coöperatie Mobilisation for the Environment UA ja Vereniging Leefmilieu ning teiselt poolt College van gedeputeerde staten van Limburgi (Limburgi provintsi valitsus, Madalmaad) ja College van gedeputeerde staten van Gelderlandi (Gelderlandi provintsi valitsus, Madalmaad) vahel (kohtuasi C-293/17) ning kohtuvaidluses ühelt poolt Stichting Werkgroep Behoud de Peeli ja teiselt poolt College van gedeputeerde staten van Noord-Brabanti (Põhja-Brabandi provintsi valitsus, Madalmaad) vahel (kohtuasi C-294/17) seoses sellisteks põllumajanduslikeks tegevusteks loa andmise eeskirjadega, mis põhjustavad Euroopa ökoloogilisse võrgustikku Natura 2000 kuuluvatel aladel lämmastiksaastet.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

3 Elupaikade direktiivi kümnendas põhjenduses on märgitud järgmist:

„asjakohane hinnang tuleb anda iga kava või programmi kohta, mis tõenäoliselt oluliselt mõjutab juba määratud või tulevikus määratava ala kaitse-eesmärke“.

4 Direktiivi artikkel 1 sätestab:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[…]

e) *loodusliku elupaiga kaitsestaatus* – looduslikku elupaika ja selle tüüpilisi liike mõjutavate tegurite summa, mis võib mõjutada selle pikaajalist looduslikku levikut, struktuuri ja funktsioone ning selle tüüpiliste liikide pikaajalist säilimist artiklis 2 nimetatud territooriumil.

Loodusliku elupaiga kaitsestaatust loetakse soodsaks, kui:

– selle looduslik levila ja alad, mida see levila piires katab, on muutumatud või laienemas,

ja

– selle pikaajaliseks säilimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid on praegu ja tõenäoliselt ka lähitulevikus olemas

[…]

l) *erikaitseala* – ühenduse tähtsusega ala, mille liikmesriik on määranud õigus- ja haldusaktide ja/või lepingu alusel ning kus kohaldatakse vajalikke kaitsemeetmeid, et säilitada või taastada nende looduslike elupaikade ja/või liikide populatsioonide soodsat kaitsestaatust, mille jaoks ala on määratud;

[…]“.

5 Kõnealuse direktiivi artiklis 2 on sätestatud:

„1. Käesoleva direktiivi eesmärk on looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele liikmesriikide Euroopa territooriumil, kus kohaldatakse asutamislepingut.

2. Käesoleva direktiivi kohaselt võetud meetmed on kavandatud ühenduse tähtsusega looduslike elupaikade ning looduslike looma- ja taimeliikide soodsa kaitsestaatuse säilitamiseks või taastamiseks.

3. Käesoleva direktiivi kohaselt võetud meetmetes võetakse arvesse majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi ning piirkondlikke ja kohalikke iseärasusi."

6 Elupaikade direktiivi artikli 3 lõige 1 on sõnastatud järgmiselt:

„Luuakse Euroopa erikaitsealade sidus ökoloogiline võrgustik Natura 2000. See võrgustik, mis koosneb aladest, kus esinevad I lisas loetletud looduslikud elupaigatüübid ja II lisas loetletud liikide elupaigad, võimaldab säilitada või vajaduse korral taastada asjaomaste looduslike elupaigatüüpide ja liikide elupaikade soodsat kaitsestaatust nende looduslikul levilal.

[…]".

7 Direktiivi artiklis 6 on sätestatud:

„1. Liikmesriigid kehtestavad erikaitsealade suhtes vajalikud kaitsemeetmed, mille hulka kuuluvad vajaduse korral asjakohased kaitsekorralduskavad, mis on eraldi välja töötatud või lisatud muudesse arengukavadesse, ning asjakohased õiguslikud, halduslikud või lepingulised meetmed, mis vastavad aladel esinevate I lisa looduslike elupaigatüüpide ja II lisa liikide ökoloogilistele vajadustele.

2. Liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et vältida erikaitsealadel looduslike elupaikade ja liikide elupaikade halvenemist ning selliste liikide häirimist, mille kaitseks alad on määratud, kuivõrd selline häirimine võib oluliselt mõjutada käesoleva direktiivi eesmärkide täitmist.

3. Iga kava või projekti, mis ei ole otseselt seotud ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, kuid mis tõenäoliselt avaldab alale olulist mõju eraldi või koos muude kavade või projektidega, tuleb asjakohaselt hinnata seoses tagajärgedega, mida see ala kaitse-eesmärkidele avaldab. Pädevad siseriiklikud asutused annavad kavale või projektile kava või projekti tagajärgede hindamise järelduste alusel ning lõike 4 sätete kohaselt nõusoleku alles pärast seda, kui nad on kindlaks teinud, et see ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju, ja teevad seda vajaduse korral pärast avaliku arvamuse saamist.

4. Kui hoolimata negatiivsest hinnangust kava või projekti tagajärgedele ala suhtes ja alternatiivsete lahenduste puudumisel tuleb kava või projekt üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsetel või majanduslikel põhjustel siiski ellu viia, peab liikmesriik võtma kõik vajalikud asendusmeetmed, et tagada Natura 2000 võrgustiku üldise sidususe kaitse. Liikmesriik teatab komisjonile vastuvõetud asendusmeetmetest.

Kui asjaomasel alal esineb esmatähtsaid looduslikke elupaigatüüpe ja/või esmatähtsaid liike, võib kaaluda ainult neid seisukohti, mis on seotud rahva tervise või avaliku julgeolekuga, esmatähtsate soodsate tagajärgedega keskkonnale või komisjoni arvamuse kohaselt muude üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvate põhjustega."

8 Nõukogu 27. juuni 1985. aasta direktiiv 85/337/EMÜ teatavate riiklike ja eraprojektide keskkonnamõju hindamise kohta (EÜT 1985, L 175, lk 40; ELT eriväljaanne 15/01, lk 248) on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiivi 2011/92/EL teatavate riiklike ja eraprojektide keskkonnamõju hindamise kohta (ELT 2012, L 26, lk 1; edaspidi „keskkonnamõju hindamise direktiiv") eelkäija.

9 Keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punkt a, millega võetakse üle direktiivi 85/337 artikli 1 lõige 2, määratleb mõiste „projekt“ kui „ehitiste või muude käitiste püstitamine või kavade teostamine“ või kui „muu sekkumine looduskeskkonda ja maastikku, kaasa arvatud maavarade kaevandamine“.

Madalmaade õigus

10 Kuni 1. jaanuarini 2017 kehtinud looduskaitseseaduse 1998 (Natuurbeschermingswet 1998, *Stb*. 1998, nr 403; edaspidi „Nbw 1998“) artiklis 1 on sätestatud:

„Käesoleva seaduse ja selle rakendussätete tähenduses on:

[…]

m: „olemasolev kasutus“: kasutus, mis oli pädevale asutusele teada või mida ta oleks mõistlikult saanud teada 31. märtsil 2010“.

11 Seaduse artikli 19d lõigetes 1 ja 3 on sätestatud:

„1. Provintsivalitsuse loata või provintsivalitsuse poolt loas seatud tingimusi või piiranguid rikkudes ei või ellu viia projekte või muid tegevusi […], projekte või muid tegevusi, mis kaitse-eesmärki arvestades, […], võivad halvendada looduslike elupaikade ja liikide elupaikade kvaliteeti või oluliselt häirida elupaiku ja liike, mille kaitseks nimetatud ala on määratud.

[…]

3. Lõikes 1 sätestatud keeldu ei kohaldata olemasolevale kasutusele, välja arvatud, kui see kasutus on projekt, mis ei ole otseselt seotud Natura 2000 ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks vajalik, kuid võib eraldi või koos muude kavade või projektidega mõjutada oluliselt Natura 2000 ala.“

12 Nimetatud seaduse artikli 19f lõikes 1 on sätestatud:

„Seoses projektidega, mille kohta peab provintsivalitsus võtma vastu otsuse artikli 19d lõike 1 tähenduses loataotluse alusel ja mis ei ole otseselt seotud Natura 2000 ala kaitsekorraldusega või selleks vajalikud, kuid mis võivad eraldi või koos muude projektide või kavadega mõjutada oluliselt seda ala, peab taotleja enne provintsiasutuse poolt otsuse tegemist teostama asjakohase hindamise sellele alale avalduva mõju kohta, võttes arvesse ala […] kaitse-eesmärki.“

13 Nbw 1998 artikli 19g lõikes 1 on sätestatud:

„Kui artikli 19f lõike 1 kohaselt on nõutud asjakohane hindamine, saab artikli 19d lõike 1 tähenduses loa anda ainult siis, kui provintsivalitsus on asjakohase hindamise põhjal veendunud, et ala looduslikke omadusi ei mõjutata.“

14 Kõnealuse seaduse artikli 19kg lõigetes 1, 2 ja 5 on sätestatud:

„1. [Pädevad ministrid] […] kehtestavad Natura 2000 alade jaoks kava, mille eesmärk on vähendada neil aladel lämmastiksaastet ja saavutada neil aladel asuvate lämmastikule tundlike elupaikade kaitse-eesmärgid ettenähtava aja jooksul.

2. Kava eesmärk on vähendada ulatuslikult ja realistlikult Madalmaade territooriumil asuvatest allikatest pärit lämmastiksaastet.

[…]

5. Kava kehtestatakse vähemalt üks kord kuue aasta jooksul ja see kehtib kuus aastat.“

15 Seaduse artikli 19kh lõiked 1, 7 ja 9 näevad ette:

„1. Artiklis 19kg nimetatud kavas peab asjaomaste Natura 2000 aladega seoses olema kindlasti kirjeldatud või nimetatud:

a. lämmastiksaaste ulatus kava kehtivusaja alguses […]

b. oodatav autonoomne areng, mis võib lämmastikuheidet tekitada punktis a viidatud tegurite tõttu, ja selle arengu mõju lämmastiksaaste ulatusele asjaomastel aladel;

c. võetud või võetavad meetmed, mis on mõeldud lämmastiksaaste vähendamiseks või mis aitavad muul viisil kaasa sellele, et hoida lämmastikule tundlikke elupaiku heas seisukorras, samuti oodatav mõju, mis neil meetmetel peab olema lämmastiksaaste ulatusele või sellele, et saavutada asjaomastel alade hea kaitsestaatus;

[…]

e. lämmastiksaaste ulatusega seotud eesmärgid […]

f. koostatavate aruannete koostamise viis ja sagedus […]

g. võetud või võetavad meetmed, et saavutada kavas viidatud Natura 2000 aladel asuvate lämmastikule tundlike elupaikade kaitse-eesmärgid;

h. iga kavasse kantud Natura 2000 ala osas hindamise tulemused selle kohta, millisel määral punktis c ja g sätestatud meetmed, arvestades lämmastiksaaste üldist – eelkõige lõigete 7 ja 9 tähenduses selle kogu ulatuse – eeldatavat arengut ja majanduskasvu varuvahemikku:
   1. aitavad kaasa asjaomasel alal asuvate lämmastikule tundlike elupaikade kaitse-eesmärkide saavutamisele;
   2. takistavad asjaomasel alal asuvate looduslike elupaikade ja liikide elupaikade kvaliteedi mis tahes halvenemist;
   3. takistavad nende tegurite tekkimist, mis häirivad liike, mille jaoks ala määrati, kui kõnealuse ala kaitse-eesmärke arvestades võivad need tegurid avaldada olulist mõju ja
   4. ei ohusta asjaomase ala nende kaitse-eesmärkide saavutamist, millel puudub seos lämmastikule tundlike elupaikadega.

[…]

7. Natura 2000 alasid puudutav artikli 19d lõikega 1 ette nähtud keeld ei ole kohaldatav projektile või muule tegevusele, mille puhul on täidetud kõik järgmised tingimused:

a. projekt või tegevus:
   1. tekitab asjaomasel Natura 2000 alal asuvates lämmastikule tundlikes elupaikades lämmastiksaastet, mis eraldi või – kui projekt või tegevus puudutab käitist keskkonnakaitse seaduse (Wet milieubeheer) artikli 1.1 lõike 3 tähenduses – koostoimes teiste, sama käitist puudutavate projektide või tegevustega ei ületa kava kehtivuse ajal väärtust, mis on üldise haldusmeetmega kindlaks määratud, või

   […]

b. ei saa tekitada asjaomasel Natura 2000 alal lisaks lämmastiksaastele muid tagajärgi, mis kaitse-eesmärke silmas pidades võivad halvendada Natura 2000 alal asuvate looduslike elupaikade ja liikide elupaikade kvaliteeti või häirida oluliselt liike, mille jaoks ala on määratud.

[…]

9. Artikli 19km lõikes 1 sätestatud otsust tehes ei võta pädev asutus arvesse lämmastiksaastet, mida projekt või tegevus põhjustab Natura 2000 alal asuvatele lämmastikule tundlikele elupaikadele, kui see lämmastiksaaste ei ületa lõike 7 punktis a sätestatud väärtust või kui projekt või tegevus viiakse läbi kaugemal, kui lõike 7 punkti a kohaselt määratud vahemaa.“

16 Nbw 1998 artikli 19km lõikes 1 on sätestatud:

„Otsuse vastuvõtmiseks pädev haldusorgan võib määrata […] kavas sisalduva Natura 2000 ala jaoks majanduskasvu varuvahemiku:

[…]

b. artikli 19d lõikes 1 sätestatud loas;

[…]“.

17 Lämmastikuvastase võitluse programmilise lähenemisviisi piirväärtusi käsitleva otsuse (besluit grenswaarden programmatische aanpak stikstof, *Stb*. 2015, nr 227) artikkel 2 näeb ette:

„1. [Nbw 1998] artikli 19kh lõike 7 punkti a alapunktis 1 sätestatud väärtus on 1 mool hektari kohta aastas.

[…]

3. Erandina lõikest 1 on [Nbw 1998] artikli 19kh lõike 7 punkti a alapunktis 1 sätestatud väärtus sellise projekti või muu tegevuse jaoks, mis ei ole projekt või muu tegevus nimetatud seaduse artikli 19kn lõike 1 tähenduses, 0,05 mooli hektari kohta aastas nii kaua, kui arvutusmudelist […] tuleneb, et asjaomasel Natura 2000 alal asuval lämmastikule tundlikus elupaigas on hektari kohta jäänud kasutada 5% või vähem kui 5% saastekoguse piirväärtusest.“

18 Lämmastikuvastase võitluse programmilise lähenemisviisi määruse (regeling programmatische aanpak stikstof, *Stcrt*. 2015, nr 16320; edaspidi „lämmastikumäärus“) artikli 2 lõikes 1 on sätestatud:

„Et teha kindlaks, kas projekt või muu tegevus [Nbw 1998] artikli 19d lõike 1 tähenduses võib selle põhjustatava lämmastiksaaste tõttu halvendada Natura 2000 alal asuvat lämmastikule tundlikku elupaika või seda oluliselt häirida, arvestatakse lämmastiksaaste hulk tarkvara Aerius Calculator abil.

[…]“.

19 Kõnealuse määruse artikli 5 lõikes 1 on sätestatud:

„Pädev asutus otsustab tarkvara Aerius Calculator kasutades majanduskasvu varuvahemiku, millest tuleb loaotsuses lähtuda.“

20 Nimetatud määruse artikli 7 lõike 1 kohaselt on tarkvara Aerius Register vahend selliste andmete registreerimiseks, mis puudutavad majanduskasvu varuvahemikuga seonduvat debiteerimist, krediteerimist ja reserve ning deklareeritavaid projekte või muid tegevusi.

21 Lämmastikumääruse artikli 8 lõige 1 sätestab:

„Nbw 1998 artikli 19kh lõike 7 punkti a alapunkti 1 kohaldamisalasse kuuluvat projekti või muud tegevust teostada plaaniv isik peab esitama selle kohta deklaratsiooni vähemalt neli nädalat, kuid maksimaalselt kaks aastat enne projekti või tegevuse alustamist, kui täidetud on kõik järgnevad tingimused:

a. 1. Projekt või muu tegevus puudutab keskkonnakaitse seaduse artikli 1.1 lõike 3 tähenduses käitise rajamist, muutmist või laiendamist, põllumajanduskäitist, […]

[…]

b. projekt või muu tegevus tekitab Natura 2000 alal asuvas lämmastikule tundlikus elupaigas lämmastiksaastet, mis ületab 0,05 mooli hektari kohta aastas.

[…]“.

22 Looduskaitseseaduse (Wet natuurbescherming, *Stb*. 2016, nr 34; edaspidi „Wnb“), mis jõustus 1. jaanuaril 2017, artiklis 2.4 on sätestatud:

„1. Kui see on Natura 2000 ala kaitsekorraldusest tulenevalt kaitse-eesmärke arvesse võttes vajalik, seab provintsivalitsus isikule, kes teostab asjaomases provintsis [Nbw 1998 artikli 19d lõike 1 tähenduses] tegevust või kavatseb seda alustada, kohustuse:

a. esitada tegevuse kohta kogu teave;

b. võtta kõik vajalikud ennetus- või taastamismeetmed;

c. teostada tegevust kooskõlas selleks kehtestatud eeskirjadega, või

d. tegevusest loobuda või see lõpetada.

2. Kui Natura 2000 ala kaitse huvides on vajalik täita kohe otsus lõike 1 tähenduses, võib provintsivalitsus teavitada isikut, kes tegevust teostab või kavatseb seda alustada, oma otsusest suuliselt. Provintsivalitsus koostab otsuse esimesel võimalusel kirjalikult ja saadab või annab selle huvitatud isikutele üle.

[…]

4. Kohustust lõike 1 või 3 tähenduses ei tohi rikkuda.“

23 Wnb artikli 2.7 lõige 2 näeb ette:

„Provintsivalitsuse loata ei ole lubatud viia ellu projekte või tegeleda muude tegevustega, mis Natura 2000 ala kaitse-eesmärke arvestades võivad halvendada sellel alal looduslike elupaikade või liikide elupaikade kvaliteeti või oluliselt häirida liike, mille kaitseks nimetatud ala on määratud.“

24 Kõnealuse seaduse artikli 2.9 lõigetes 3 ja 4 on sätestatud:

„3. Artikli 2.7 lõikes 2 sätestatud keeld ei ole kohaldatav projektidele ja muudele tegevustele, mis kuuluvad provintsinõukogude poolt määrusega määratud projektide või muude tegevuste kategooriate hulka, kui kõnealuse projekti või tegevuse puhul järgitakse määrusega või määruse alusel kehtestatud eeskirju.

[…]

4. Lõike 3 kohaselt võib määrata ainult:

a. selliste projektide kategooriad artikli 2.7 lõike 3 punkti a tähenduses, mille osas võib objektiivsete andmete põhjal algusest peale välistada, et need kahjustavad eraldi või koos muude kavade või projektidega Natura 2000 ala looduslikke omadusi;

b. muude tegevuste kategooriad artikli 2.7 lõike 3 punkti b tähenduses, mille osas võetakse algusest peale arvesse tagajärgi, mida nad Natura 2000 ala kaitse-eesmärke silmas pidades võivad asjaomasele alale tekitada.“

25 Gelderlandi provintsi valitsuse keskkonnamääruse artikkel 3.7.8.1 ja Limburgi provintsi valitsuse keskkonnamääruse artikkel 3.2.1, mis jõustusid vastavalt 3. veebruaril 2017 ja 26. aprillil 2017, näevad mõlemad ette, et Wnb artikli 2.7 lõikes 2 sätestatud keeld ei ole kohaldatav „kariloomade karjatamise“ ja „väetiste maapinnal või maapinnas kasutamise“ projektide suhtes.

Põhikohtuasjad ja eelotsuse küsimused

Kohtuasju C-293/17 ja C-294/17 puudutavad ühised kaalutlused

26 Põhikohtuasjad puudutavad sellistele põllumajanduslikele tegevustele lubade andmise eeskirju, mis tekitavad elupaikade direktiiviga kaitstud aladel lämmastiksaastet.

27 Eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutab, et Madalmaades Natura 2000 aladeks määratud 162-st alast 118-l esineb liigsest lämmastiksaastest tingitud probleem, kusjuures lämmastikuheite peamine riigisisene allikas on loomakasvatus.

28 Nimetatud kohus märgib, et liigne lämmastiksaaste kujutab endast probleemi Natura 2000 aladel leiduvate lämmastikule tundlike loodusvarade kaitsmise eesmärkide saavutamisel. Eelkõige tekib märkimisväärse saaste tõttu lämmastikukate, mille tagajärjel on paljudes regioonides kaugelt ületatud määratud elupaigatüüpidele kriitilised saasteväärtused. Kriitilise väärtuse ületamine tähendab, et enam ei saa algusest peale välistada seda riski, et elupaigatüüpide kvaliteeti kahjustab lämmastiksaaste hapestav ja/või eutroofne mõju.

29 Nimetatud kohus täpsustab, et looduspaikades esineva liigse lämmastiksaaste probleemi lahendamiseks töötas Madalmaade Kuningriik välja programmilise lähenemisviisi. Selle ettevõtmise tulemusel koostati *Programma Aanpak Stikstof 2015–2021* (lämmastikuvastase võitluse programmiline lähenemine 2015–2021; edaspidi „PAS“), mis jõustus 1. juulil 2015.

30 PASil on kaks eesmärki. Esiteks on selle eesmärk säilitada ja vajaduse korral taastada selles loetletud Natura 2000 alad, et saavutada riigisisesel tasandil soodne kaitsestaatus, ning teiseks on selle eesmärk võimaldada neil aladel lämmastiksaastet tekitava majandustegevuse jätkamist ja arendamist. See programm põhineb samuti eeldusel, et lämmastiksaaste väheneb ja sellest vähenemisest pool annab niinimetatud saastepuhvri uueks majandustegevuseks.

31 PASi aluseks olev meetod põhineb iga Natura 2000 ala ja kindlaks määratud elupaigatüüpide jaoks kriitilise saastekoormuse kindlaksmääramisel. Kriitilised saastekoormused kujutavad endast piirväärtusi, mida ületades esineb oht, et lämmastiksaaste saastav või hapestav mõju kahjustab oluliselt elupaiga kvaliteeti.

32 Iga PASis märgitud Natura 2000 ala analüüsitakse eraldi. Need hektari kaupa läbi viidud analüüsid kujutavad endast koos ala tasandil toimuva PASi asjakohase hindamise üldise osaga „asjakohast hindamist“ elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses. Alates PASi jõustumisest võib PASi ja selle aluseks olevat asjakohast hindamist ning selle programmiga kaasnevaid eeskirju kasutada lämmastiksaastet tekitavatele tegevustele lubade andmiseks.

33 Eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitab, et PAS hõlmab ka alale spetsiifilisi taastamismeetmeid, nagu hüdroloogilised meetmed ja taimestikuga seotud täiendavad meetmed, kuid ka saasteallikale suunatud meetmeid, nagu lautu puudutavaid meetmeid, vähese emissiooniga väetamise viise ning ka sööda- ja juhtimismeetmeid. Nimetatud meetmed võimaldavad eeldada, et looduse vastupanuvõime paraneb ja et lämmastiksaaste väheneb veelgi võrreldes juba saavutatud vähenemisega PASi väliselt võetud eksogeensete meetmetega, mis võimaldasid iseeneslikku vähendamist.

34 Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab ka, et loa andmise menetluste puhul eristatakse PASiga kaasnevates eeskirjades kolme projektide kategooriat. Esiteks ei ole luba vaja, kui tegemist on projekti või muu toiminguga, mis põhjustab lämmastiksaastet 0,05 mooli N/ha/aastas. Teiseks ei ole eelnevat luba vaja ka projektidele ja muudele toimingutele, mis põhjustavad lämmastiksaastet rohkem kui 0,05 mooli N/ha/aastas, kuid vähem kui 1 mooli N/ha/aastas; neist peab aga teavitama. Kolmandaks kehtib loa saamise kohustus kõigi projektide ja muude toimingute suhtes, mis tekitavad lämmastiksaaste, mis ületab piirväärtust 1 mooli N/ha/aastas.

35 Viimati nimetatud juhul peab taotluse saanud asutus kontrollima, kas tegevus, mille jaoks taotlus esitati, põhjustab lämmastiksaaste suurenemist. Sellega seoses on otsustav asjaolu, kas uue projekti või tegevusega loodav olukord põhjustab saaste suurenemist võrreldes loa andmisele eelnenud olukorraga või võrreldes suurima saastega, mida tegelikult tekitati 1. jaanuarist 2012 kuni 31. detsembrini 2014 väldanud ajavahemikul. Kui plaanitav tegevus ei põhjusta lämmastiksaaste suurenemist, võib asutus anda loa Nbw 1998 alusel, viidates PASi aluseks olevale asjakohasele hindamisele. Sellisel juhul moodustab plaanitava projekti või tegevusega põhjustatud saaste osa saastest, mida on analüüsitud asjakohases hindamises. Kui see projekt või tegevus toob kaasa lämmastiksaaste suurenemise, võib pädev asutus anda loa juhul, kui selleks on majanduskasvu varuvahemik.

36 Nende meetmete mõju arvutamine on näidanud, et võrreldes olukorraga, kus sellist programmi nagu PAS ei rakendata, väheneb lämmastiksaaste 2020. aastaks ligikaudu 13,4 kilotonni/aastas. PASis võeti arvesse ainult 6,4 kilotonni/aastas, et oleks tagatud ohutusvaru. Majanduskasvu varuvahemikust võib PASi esimese kolme aasta jooksul eraldada maksimaalselt 60% ja PASi kehtivusaja teises pooles 40%.

37 Lisaks selgitab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et lämmastiksaaste valdkonnas olukorra kindlakstegemiseks, arengu jälgimiseks ja nende lubade andmisega seoses olukorra kindlakstegemiseks töötasid pädevad asutused välja vahendid, sealhulgas tarkvara Aerius, mis on kättesaadav veebisaidil www.aerius.nl.

38 See tarkvara koosneb kuuest moodulist, millest Aerius Calculator teeb võimalikuks osaliselt automatiseeritud otsustusprotsessi. Selleks arvutab see kasutaja poolt süsteemi sisestatud või imporditud emissiooniallikast pärineva lämmastiksaaste lisandumise, ja seda kasutatakse selleks, et teha kindlaks, kas projekt või tegevus võib lämmastiksaastega põhjustada Natura 2000 alal asuva lämmastikule tundliku elupaiga halvenemist või olulist häirimist. Lisaks registreerib see pidevalt PASi kuuluval alal kasutada oleva saastekoguse ja majanduskasvu varuvahemiku.

39 Lõpuks saab PASis saasteallikale suunatud meetmeid ja taastamismeetmeid asendada või sinna lisada ning eraldatavat majanduskasvu varuvahemikku kohandada, kui seireprogramm näitab, et see on vajalik.

Kohtuasi C-294/17

40 Põhja-Brabandi provintsi valitsus andis 14. detsembril 2015 kuus luba selliste põllumajandusettevõtete loomiseks või laiendamiseks, mis tekitavad lämmastiksaastet muu hulgas Natura 2000 aladel Groote Peel ja Deurnsche Peel & Mariapeel. Need alad määrati rabapiirkonnas, mis on lämmastikule tundlik looduslik elupaigatüüp. Nimetatud otsustega – üks otsus välja arvatud – antakse luba suurendada igal ala lämmastiksaastet, kusjuures kogused on ettevõtete lõikes erinevad.

41 Kõnealune valitsus andis load eelkõige PASi ja nende sätete alusel, mis on ette nähtud PASi rakendamiseks alates 1. juulist 2015 seaduses Nbw 1998 ja lämmastikumääruses.

42 Nimetatud valitsus andis ühele kõnealusele ettevõttele loa, sest projekt ei suurendanud lämmastiksaastet võrreldes enne PASi vastuvõtmist tegelikult tekitatud saastega. Provintsivalitsus leidis, et seniste tegevustega tekitatud saaste on pinnases esineva saaste osana PASi eesmärkidega kokkusobiv. Nimetatud luba anti viitega PASi tarbeks läbi viidud asjakohasele hindamisele.

43 Ülejäänud ettevõtetele antud vaidlusalused load puudutavad tegevusi, mis toovad endaga kaasa lämmastiksaaste suurenemise võrreldes enne PASi jõustumist tegelikult tekitatud või lubatud saastega. Kuna need tegevused põhjustavad lämmastiksaastet, mis ületab asjasse puutuvale Natura 2000 alale kohaldatavat lävi- või piirväärtust 0,05 mooli N/ha/aastas või 1 mooli N/ha/aastas, eraldati lämmastiksaaste suurendamiseks majanduskasvu varuvahemik. Sama valitsus väljastas load, viidates PASi tarbeks läbi viidud asjakohasele hindamisele.

44 Stichting Werkgroep Behoud de Peel esitas kuue asjaomase loa peale kaebused, sest ta leiab, et Põhja-Brabandi provintsi valitsus ei võinud neid riigisiseste normide alusel anda, kuna nende normidega ei ole elupaikade direktiivi artiklit 6 nõuetekohaselt üle võetud.

45 Sellega seoses märgib see keskkonnakaitseorganisatsioon kõigepealt, et programm ei saa asendada eraldi hindamist, mida on nimetatud direktiivi artikli 6 lõikes 3 nõutud nende projektidega seoses, mis tõenäoliselt avaldavad Natura 2000 aladele olulist mõju. Seejärel väidab ta, et saaste, mis on riigisiseste õigusnormidega kindlaks määratud piirväärtusest või ülempiirist väiksem, võib tekitada märkimisväärseid tagajärgi. Ta lisab, et PASi aluseks olev asjakohane hindamine ei ole kooskõlas kõnealuse direktiiviga, mille artikli 6 lõigetes 1 ja 2 on ette nähtud kohustus võtta vajalikke kaitsemeetmeid. Peale selle leiab ta, et see hindamine sisaldab saasteallikale suunatud meetmeid ja taastamismeetmeid, mis on oma olemuselt kompenseerivad, ning märgib lõpuks, et elupaikade direktiivi artikliga 6 on vastuolus, et majanduskasvu varuvahemikku saab eraldada enne seda, kui meetmete positiivne mõju on ilmnenud.

46 Põhja-Brabandi provintsi valitsus on arvamusel, et PAS ja sellega kaasnevad õigusnormid tagavad elupaikade direktiivi artikli 6 nõuetekohase ülevõtmise. Selle artikli kohaselt sisaldab PAS võimaliku lämmastiksaaste hindamist, lähtudes kõigi nende Natura 2000 alade kaitse-eesmärkidest, mis hõlmavad lämmastikule tundlikku looduspärandit.

47 Kõigi nende alade kohta uurisid asjaomase hindamise läbiviijad, kas teaduslikust seisukohast ei esine põhjendatud kahtlust selle suhtes, et hoolimata projektide ja tegevuste jaoks saastekoguse ja majanduskasvu varuvahemiku eraldamisest ning arvestades PASis sisalduvaid saasteallikale suunatud meetmeid ja taastamismeetmeid, saavutatakse lämmastikule tundliku looduspärandi kaitsmise eesmärgid ja tagatakse selle säilimine. PASiga võimalikuks tehtud projektidest ja tegevustest igaühele eraldatud saastekogust ja majanduskasvu varuvahemikku hinnati asjakohaselt. Sellest hindamisest tuleneb, et elupaigatüüpide kvaliteet ei halvene ja Natura 2000 alade looduslikke omadusi ei kahjustata.

48 Põhja-Brabandi provintsi valitsuse arvates ei ole igatahes Euroopa Kohtu praktikast võimalik tuletada, et elupaikade direktiiv ei luba programmilist lähenemisviisi.

49 Neil asjaoludel otsustas Raad van State (Madalmaade kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõigetega 2 ja 3 on vastuolus […] õigusnormid, mille kohaselt projektid ja muud toimingud, mis tekitavad lämmastiksaastet, mis ei ületa lävi- või piirväärtust, on loakohustusest vabastatud ning neid võib seetõttu ellu viia ilma individuaalse nõusolekuta, eeldusel, et kõigi projektide ja muude toimingute, mille puhul saab kohaldada […] õigusnorme, kogumõju on asjakohaselt hinnatud enne nimetatud õigusnormide kehtestamist?

2. Kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõigetega 2 ja 3 on vastuolus asjaolu, et programmi asjakohane hindamine, mille käigus hinnati lämmastiksaaste kindlaksmääratud üldkogust, võetakse aluseks loa andmisel (individuaalne nõusolek) projektile või mõnele muule toimingule, mis tekitab lämmastiksaastet, mis jääb selle programmi raames hinnatud saastekoguse piiridesse?

3. Kas sellise programmi nagu [PAS] jaoks läbi viidaval asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses võib arvesse võtta positiivset mõju, mis tuleneb olemasolevate elupaigatüüpide piirkondade ja elupaikade kaitsemeetmetest ja vajalikest meetmetest, mis võetakse seoses [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõigetest 1 ja 2 tulenevate kohustustega?

3a. Kui vastus kolmandale küsimusele on jaatav: kas kaitsemeetmete ja vajalike meetmete positiivset mõju saab arvesse võtta programmi asjakohasel hindamisel, kui nimetatud meetmeid ei ole asjakohase hindamise ajaks veel rakendatud ning nende positiivne mõju ei ole veel ilmnenud?

Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab lõplikke järeldusi nimetatud meetmete mõju kohta, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et nende meetmete rakendamise ja tulemuse üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et mõju on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

4. Kas lämmastiksaaste iseenesliku vähenemise – mis ilmneb [PASi] kehtimise ajal – positiivse mõju võib arvesse võtta asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses?

Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab nende meetmete mõju kohta tehtud lõplikke järeldusi, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et lämmastiksaaste iseenesliku vähenemise üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et vähenemine on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

5. Kas taastamismeetmeid, mida võetakse [PASi] raames ja millega takistatakse teatud keskkonda koormava teguri, näiteks lämmastiksaaste kahjuliku mõju avaldumist elupaigatüüpide või elupaikade olemasolevatele aladele, võib pidada kaitsemeetmeteks Euroopa Kohtu [15. mai 2014. aasta otsuse Briels jt (C-521/12, EU:C:2014:330)] punkti 28 tähenduses, mida võib arvesse võtta asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses?

5a. Kui vastus viiendale küsimusele on jaatav: kas kaitsemeetmete positiivset mõju, mida tohib arvesse võtta asjakohasel hindamisel, võib arvesse võtta nimetatud hindamisel, kui nimetatud meetmeid ei ole asjakohase hindamise ajaks veel rakendatud ning nende positiivne mõju ei ole veel ilmnenud?

Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab lõplikke järeldusi nimetatud meetmete mõju kohta, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et nende meetmete rakendamise ja tulemuse üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et mõju on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?“

Kohtuasi C-293/17

50 Gelderlandi provintsi valitsus jättis 23. juunil 2015 põhjendamatuse tõttu rahuldamata keskkonnakaitseorganisatsioonide Coöperatie Mobilisation for the Environment ja Vereniging Leefmilieu vaide selle valitsuse otsuse peale jätta määramata karistus loomakasvatusega tegeleva ettevõtte tegevuste eest, mis põhjustavad lämmastiksaastet Natura 2000 aladel. Limburgi provintsi valitsus jättis kolme 14. juuli 2015. aasta otsusega põhjendamatuse tõttu samuti rahuldamata samasuguste tegevustega seoses esitatud sarnased vaided. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses olevad kohtuasjad puudutavad neid nelja vaideotsust.

51 Kuna kariloomade karjatamise ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamise vabastamine loanõudest jõustus alles pärast nende vaideotsuste vastuvõtmist esmalt Nbw 1998 alusel ja pärast 1. jaanuari 2017 Wnb alusel, paluvad provintsivalitsused nende õigusaktide arvesse võtmist kaebuste menetlemisel. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et neid kaebusi tuleb tõepoolest hinnata Gelderlandi provintsi valitsuse keskkonnamääruse ja Limburgi provintsi valitsuse keskkonnamääruse alusel. Nimetatud kohus lisab, et asjakohane hindamine, millel neis määrustes ette nähtud vabastus põhineb, on PASi kui tervikut käsitlev hindamine.

52 Coöperatie Mobilisation for the Environment UA ja Vereniging Leefmilieu väidavad eelotsusetaotluse esitanud kohtus, et põllumajandusettevõtete tegevused võivad halvendada elupaiga kvaliteeti ja nende suhtes kehtib seetõttu Nbw 1998 artikli 19d lõike 1 alusel loa saamise kohustus.

53 Limburgi provintsi valitsus ja Gelderlandi provintsi valitsus väidavad, et kariloomade karjatamine ja väetiste kasutamine on küll „muu tegevus“ Nbw 1998 artikli 19d lõike 1 tähenduses, kuid sellest sättest ei tulene ühtegi loanõuet selle muu tegevuse jaoks, sest miski ei anna alust eeldada, et sellel tegevusel on Natura 2000 aladele tagajärjed.

54 Nimetatud valitsused märgivad, et PASi vastuvõtmiseks läbi viidud asjakohase hindamise kohaselt on välistatud, et karjatamisel ja väetiste kasutamisel 2014. aastal praktikas kasutatud tasemel oleksid olulised tagajärjed, ning et tavaliselt võib neist tegevustest põhjustatud lämmastiksaaste suurenemise pärast 2014. aastat välistada.

55 Eelkõige paistab Limburgi provintsi valitsus tuginevat kaalutlusele, et nii karjatamine kui ka väetiste kasutamine kujutavad endast „olemasolevat kasutust“ Nbw 1998 tähenduses ja olid seega seaduslikud enne seda, kui elupaikade direktiivi artikkel 6 muutus kohaldatavaks asjaomaste Natura 2000 alades suhtes.

56 Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab, et lisaks kohtuasjas C-294/17 sõnastatud küsimustele tõstatatakse kohtuasjas C-293/17 esitatud eelotsusetaotluses ühelt poolt küsimus, kas kariloomade karjatamises ja vedelsõnniku laotamises seisnevat tegevust tuleb kvalifitseerida projektiks elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses ning kas direktiivi artikli 6 lõigetega 2 ja 3 on kooskõlas niisuguse vabastuse andmine, mis lubab ettevõttel sellise tegevusega tegeleda ilma individuaalse loata. Teiselt poolt on kõnealusel kohtul tekkinud küsimus, et kui õigus kehtestada Wnb artiklis 2.4 ette nähtud kohustusi on ainus sobiv meede, mis võimaldab sekkuda seoses olemasolevate või tulevikus tehtavate tegevustega, mis võivad oluliselt halvendada või kahjustada loodusala, siis kas see meede on piisav, et tagada elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 2 järgimine.

57 Neil asjaoludel otsustas Raad van State (Madalmaade kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas tegevuse puhul, mis ei kuulu mõiste „projekt“ alla [keskkonnamõju hindamise] direktiivi artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses seetõttu, et tegemist ei ole füüsilise sekkumisega looduskeskkonda, on tegemist projektiga [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses, kuna tegevus võib avaldada Natura 2000 alale olulist mõju?

2. Kui lähtuda sellest, et väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine on projekt: kas juhul, kui kasutamine toimus õiguspäraselt enne seda, kui [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõige 3 muutus kohaldatavaks Natura 2000 ala suhtes ning kui väetisi kasutatakse käesoleval ajal jätkuvalt, tuleb tuvastada, et tegemist on ühe ja sama projektiga, isegi kui väetamine ei toimu alati samadel maatükkidel, samades kogustes ning sama tehnikaga?

   Kas kontrollides küsimust, kas tegemist on ühe ja sama projektiga, on oluline asjaolu, et väetiste maapinnal või maapinnas kasutamisest tulenev lämmastiksaaste ei ole suurenenud pärast seda, kui [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõiget 3 hakati kohaldama Natura 2000 ala suhtes?

3. Kas [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõikega 3 on vastuolus […] õigusnormid, mille kohaselt tegevus, mis on lahutamatult seotud projektiga ning mida seetõttu tuleb lugeda samuti projektiks, näiteks piimatootmisettevõttes kariloomade karjatamine, on loakohustusest vabastatud, mistõttu see tegevus ei eelda individuaalset nõusolekut, eeldusel, et ilma loata lubatud tegevuse mõju on hinnatud enne nimetatud […] õigusnormide kehtestamist?

3a. Kas [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõikega 3 on vastuolus […] õigusnormid, mille kohaselt projektide teatud kategooria, näiteks väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine on loa kohustusest vabastatud, mistõttu see tegevus on lubatud ilma individuaalse nõusolekuta, eeldusel, et ilma loakohustuseta projektide mõju on hinnatud enne nimetatud […] õigusnormide kehtestamist?

4. Kas kariloomade karjatamisele ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamise loakohustusest erandi tegemise aluseks olev asjakohane hindamine, mille puhul lähtutakse nimetatud tegevuste tegelikust ja oodatavast mahust, samuti tegelikust ja oodatavast intensiivsusest ning mille alusel on järeldatud, et lämmastiksaaste suurenemine on tavaliselt nimetatud tegevuste puhul välistatud, on kooskõlas [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõikes 3 sätestatud nõuetega?

4a. Kas sellega seoses on oluline, et erand loakohustusest on seotud [PASiga], milles lähtutakse eeldusest, et lämmastiksaaste üldkogus Natura 2000 aladel asuvatel lämmastikule tundlikel loodusaladel väheneb, ning et saaste muutuste üle Natura 2000 aladel tehakse [PASi] raames iga-aastast järelevalvet, kusjuures juhul, kui vähenemine on väiksem, kui programmi tarbeks asjakohasel hindamisel eeldatud, võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

5. Kas sellise programmi nagu [PAS] jaoks läbi viidud asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses võib arvesse võtta positiivset mõju, mis tuleneb olemasolevate elupaigatüüpide piirkondade ja elupaikade kaitsemeetmetest ja vajalikest meetmetest, mis võetakse seoses [selle] direktiivi artikli 6 lõigetest 1 ja 2 tulenevate kohustustega?

5a. Kui vastus viiendale küsimusele on jaatav: kas kaitsemeetmete ja vajalike meetmete positiivset mõju saab arvesse võtta programmi asjakohasel hindamisel, kui nimetatud meetmeid ei ole asjakohase hindamise ajaks veel rakendatud ning nende positiivne mõju ei ole veel ilmnenud?

   Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab lõplikke järeldusi nimetatud meetmete mõju kohta, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et nende meetmete rakendamise ja tulemuse üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et mõju on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

6. Kas lämmastiksaaste iseenesliku vähenemise – mis ilmneb [PASi] kehtimise ajal – positiivset mõju võib arvesse võtta asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses?

Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab selliste meetmete mõju kohta tehtud lõplikke järeldusi, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et lämmastiksaaste iseenesliku vähenemise üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et vähenemine on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

7. Kas taastamismeetmeid, mida võetakse [PASi] raames ja millega takistatakse keskkonda koormava teatud teguri, näiteks lämmastiksaaste kahjuliku mõju avaldumist elupaigatüüpide või elupaikade olemasolevatele aladele, võib pidada kaitsemeetmeteks Euroopa Kohtu [15. mai 2014. aasta otsuse Briels jt (C-521/12, EU:C:2014:330)] punkti 28 tähenduses, mida võib arvesse võtta asjakohasel hindamisel [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses?

7a. Kui vastus seitsmendale küsimusele on jaatav: kas kaitsemeetmete positiivset mõju, mida tohib arvesse võtta asjakohasel hindamisel, võib arvesse võtta nimetatud hindamisel, kui nimetatud meetmeid ei ole asjakohase hindamise ajaks veel rakendatud ning nende positiivne mõju ei ole veel ilmnenud?

Kui lähtuda asjaolust, et asjakohane hindamine hõlmab lõplikke järeldusi selliste meetmete mõju kohta, mis põhinevad parimatel asjakohastel teaduslikel teadmistel, siis kas sellega seoses on oluline, et nende meetmete rakendamise ja tulemuse üle teostatakse regulaarset järelevalvet ning – kui sellest tuleneb, et mõju on väiksem, kui asjakohasel hindamisel eeldatud – võetakse vajaduse korral kohandusmeetmeid?

8. Kas kohustuste kehtestamise õigus [Wnb] artikli 2.4 tähenduses, mida pädev asutus peab kohaldama, kui see on kaitse-eesmärke arvestades mõnel Natura 2000 alal vajalik, on kariloomade karjatamist ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamist silmas pidades piisav ennetusabinõu [elupaikade] direktiivi artikli 6 lõike 2 ülevõtmiseks?“

58 Euroopa Kohtu presidendi 19. juuni 2017. aasta määrusega esiteks liideti kohtuasjad C-293/17 ja C-294/17 kirjalikuks ja suuliseks menetlemiseks ning kohtuotsuse tegemiseks ning teiseks rahuldati selle määrusega eelotsusetaotluse esitanud kohtu taotlus menetleda neid kohtuasju eelisjärjekorras.

Eelotsuse küsimuste analüüs

Kohtuasjas C-293/17 esitatud esimene küsimus

59 Esimese küsimusega kohtuasjas C-293/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et selliseid tegevusi nagu kariloomade karjatamist ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamist Natura 2000 alade läheduses võib põhjusel, et need võivad neile aladele olulist mõju avaldada, kvalifitseerida „projektiks“ selle sätte tähenduses isegi siis, kui need tegevused ei kujuta endast „projekti“ keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses, sest nende puhul ei ole tegemist füüsilise sekkumisega looduskeskkonda.

60 Esiteks tuleb märkida, et kuigi elupaikade direktiiv ei sisalda mõiste „projekt“ määratlust, tuleneb Euroopa Kohtu praktikast, et „projekti“ mõiste keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses sobib selle mõiste avamiseks elupaikade direktiivi tähenduses (vt selle kohta 14. jaanuari 2010. aasta kohtuotsus Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika).

61 Käesoleval juhul on eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkinud küsimus, kas sellised tegevused nagu kariloomade karjatamine ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine on hõlmatud mõistega „projekt“ elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses, kuivõrd Euroopa Kohus on 17. märtsi 2011. aasta kohtuotsuse Brussels Hoofdstedelijk Gewest jt (C-275/09, EU:C:2011:154) punktis 24 täpsustanud, et olemasoleva loa pikendamist ei saa juhul, kui töid ega ala füüsiliselt muutvaid sekkumisi ei toimu, käsitada „projektina“ keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punktile a eelnenud sätete tähenduses.

62 Sellega seoses tuleb märkida, et ala füüsiliselt muutvate tööde või sekkumiste olemasolu puudutavat tingimust sõnastades täpsustas Euroopa Kohus kõnealuses kohtuotsuses direktiivi 85/337 artikli 1 lõikes 2 sätestatud mõiste „projekt“ määratlust ja eelkõige selles ette nähtud nõuet, et peab esinema „sekkumine looduskeskkonda“.

63 Samas tuleb tõdeda, et nõudeid, mis käsitlevad „töid“ või „füüsiliselt muutvaid sekkumisi“ või „sekkumist looduskeskkonda“, ei ole elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 ette nähtud, vaid viimati nimetatud sättes on nõutud asjakohast hindamist eelkõige siis, kui projekt tõenäoliselt avaldab alale „olulist mõju“.

64 Niisiis on keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punktis a mõiste „projekt“ määratletud selle direktiivi tähenduses nii, et see on seotud tingimustega, mida elupaikade direktiivi vastavas sättes nimetatud ei ole.

65 Sellega seoses tuleneb Euroopa Kohtu praktikast, et kui tegevus kuulub direktiivi 85/337 kohaldamisalasse, siis peab ta seda enam kuuluma elupaikade direktiivi kohaldamisalasse, kuna direktiivist 85/337 tulenev „projekti“ mõiste on kitsam kui „projekti“ mõiste elupaikade direktiivi tähenduses (vt selle kohta 7. septembri 2004. aasta kohtuotsus Waddenvereniging ja Vogelbeschermingsvereniging, C-127/02, EU:C:2004:482, punktid 26 ja 27).

66 Sellest järeldub, et kui tegevust käsitatakse „projektina“ keskkonnamõju hindamise direktiivi tähenduses, siis võib seda ka pidada „projektiks“ elupaikade direktiivi tähenduses. Kuid ainuüksi asjaolust, et tegevust ei saa kvalifitseerida „projektiks“ keskkonnamõju hindamise direktiivi tähenduses, ei piisa järelduseks, et see ei ole hõlmatud mõistega „projekt“ elupaikade direktiivi tähenduses.

67 Teiseks tuleb selle väljaselgitamisel, kas selliseid tegevusi nagu kariloomade karjatamine ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine võib kvalifitseerida projektiks elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses, analüüsida, kas niisugused tegevused võivad kaitseala oluliselt mõjutada.

68 Elupaikade direktiivi kümnenda põhjenduse kohaselt tuleb asjakohane hinnang anda iga kava või programmi kohta, mis tõenäoliselt oluliselt mõjutab juba määratud või tulevikus määratava ala kaitse-eesmärke. Nimetatud põhjendus kajastub selle direktiivi artikli 6 lõikes 3, mis sätestab muu hulgas, et kui kava või projekt tõenäoliselt avaldab asjaomasele alale olulist mõju, ei kiideta seda heaks ilma, et eelnevalt hinnataks selle mõju alale (12. aprilli 2018. aasta kohtuotsus People Over Wind ja Sweetman, C-323/17, EU:C:2018:244, punkt 28 ning seal viidatud kohtupraktika).

69 Siinses asjas ilmneb eelotsusetaotluse esitanud kohtu sedastustest, mida on kirjeldatud käesoleva kohtuotsuse punktis 27, et suurel hulgal Madalmaades asuvatel Natura 2000 aladel esineb liigsest lämmastiksaastest tingitud probleem, kusjuures lämmastikuheite peamine riigisisene allikas on põllumajandussektor.

70 Selles kontekstis tuleb – nagu väidab ka kohtujurist oma ettepaneku punktides 117 ja 126 – analüüsida, kas sellised tegevused nagu väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine ja kariloomade karjatamine on kooskõlas Gelderlandi ja Limburgi provintsides kaitstud alade kaitse-eesmärkidega või kas need võivad neid alasid oluliselt mõjutada.

71 Nagu sisuliselt märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 118, ei saa ka välistada, et sellised tegevused nagu kariloomade karjatamine ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine on igal juhul hõlmatud mõistega „projekt“ keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses.

72 Mis puudutab nimelt väetiste kasutamist, siis selline tegevus võib muuta mulla omadusi seda toitainetega rikastades ja kujutada endast nii sekkumist, mis muudab ala füüsiliselt kõnealuse artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses, ning mis puudutab kariloomade karjatamist, siis võib karjamaa rajamine olla „ehitiste või muude käitiste püstitamine või kavade teostamine“ sama sätte tähenduses eelkõige siis, kui niisugune püstitamine või teostamine tähendab käesoleva juhtumi asjaoludel sellise karjamaa vältimatut või plaanitud arendamist, kuid seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

73 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele kohtuasjas C-293/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et selliseid tegevusi nagu kariloomade karjatamist ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamist Natura 2000 alade läheduses võib kvalifitseerida „projektiks“ selle sätte tähenduses isegi siis, kui need tegevused ei kujuta endast keskkonnamõju hindamise direktiivi artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses „projekti“, kuna nende puhul ei ole tegemist füüsilise sekkumisega looduskeskkonda.

Kohtuasjas C-293/17 esitatud teine küsimus

74 Oma teise küsimusega kohtuasjas C-293/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellist korduvat tegevust nagu väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine, mis oli riigisisese õiguse alusel lubatud enne selle direktiivi jõustumist, võib pidada üheks ja samaks projektiks selle sätte tähenduses, mille tagajärjel ei kuulu kõnealune tegevus sama sätte kohaldamisalasse.

75 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimustele vastamiseks tuleb märkida, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 esimese lause kohaselt ei saa ühelegi projektile, mis tõenäoliselt avaldab asjaomasele alale olulist mõju, anda luba, ilma et eelnevalt ei ole projekti mõju sellele alale hinnatud.

76 Kuivõrd väetiste maapinnal või maapinnas kasutamist Natura 2000 alade läheduses võib kvalifitseerida „projektiks“ elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses, tuleb analüüsida, kuidas mõjutab kõnealuse sätte kohaldatavust asjaolu, et asjaomasele korduvale tegevusele oli antud riigisisese õiguse alusel luba enne selle direktiivi jõustumist.

77 Sellega seoses on Euroopa Kohus juba täpsustanud, et see asjaolu ei ole iseenesest takistuseks, et sellist tegevust ei võiks iga hilisema sekkumise korral käsitada kõnealuse direktiivi tähenduses eraldi projektina, sest vastasel juhul tekiks oht, et selle tegevuse tagajärgede suhtes alale jäetaksegi läbi viimata eelnev mõjuhindamine artikli 6 lõike 3 tähenduses (vt selle kohta 14. jaanuari 2010. aasta kohtuotsus Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punktid 41 ja 42).

78 Kui aga eelkõige teostamise korduvust, laadi ja tingimusi arvestades tuleb teatud tegevusi vaadelda üheainsa tegevusena, siis võib neid tegevusi käsitada ühe ja sama projektina elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses (vt selle kohta 14. jaanuari 2010. aasta kohtuotsus Stadt Papenburg, C-226/08, EU:C:2010:10, punkt 47).

79 Nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktides 132–134, on põllumajandusmaade regulaarsel väetamisel üldiselt ühine ja ühtne eesmärk, nimelt põllukultuuride kasvatamine põllumajandusettevõttes, ja see võib endast kujutada üht tegevust, millele on selle ühise eesmärgi taotlemisel iseloomulik kõnealuse tegevuse jätkumine samasugustes kohtades ja samasugusel viisil.

80 Sellisel juhul võib niisugune ühtne tegevus, mis oli lubatud ja mida teostati regulaarselt enne elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 jõustumist asjaomasel alal, kujutada endast selle sätte tähenduses ühte ja sama projekti, mis on uuest loamenetlusest vabastatud.

81 Eelotsusetaotluse esitanud kohtul on siiski tekkinud küsimus, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 kohaldamist ja seega selle sätte tähenduses „asjakohase hindamise“ nõuet mõjutab esiteks asjaolu, et väetamine toimus erinevatel maatükkidel, erinevates kogustes ja erineva tehnikaga, mis kõik aastate jooksul muutuvad tulenevalt tehnilistest ja õiguslikest muudatustest, ning teiseks asjaolu, et väetiste kasutamisega põhjustatud lämmastiksaaste üldkogus ei ole pärast nimetatud sätte jõustumist suurenenud.

82 Sellega seoses tuleb märkida, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõige 3 hõlmab ettevaatuspõhimõtet ning võimaldab tõhusalt vältida kavandatavate kavade või projektide tõttu kaitsealade terviklikkusele avaldatavat negatiivset mõju (17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 118 ja seal viidatud kohtupraktika). Seega on käesoleva kohtuotsuse punktis 68 viidatud Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt määrav kriteerium selle üle otsustamisel, kas uue projekti mõju on vaja asjakohaselt hinnata, võimalus, et see projekt mõjutab kaitseala oluliselt.

83 Järelikult ei saa sellist korduvat tegevust nagu väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine, kui seda ei jätkata eelkõige samades kohtades ja samal viisil, kvalifitseerida üheks ja samaks projektiks elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses. Teatavatel juhtudel võib olla tegemist uute projektidega, mida on vaja selle sätte tähenduses asjakohaselt hinnata, kuid otsus sellise hindamise kohustuse kohta sõltub igal konkreetsel juhul asjaolust, kas esineb oht, et sellise tegevusega põhjustatud muudatused kahjustavad kaitseala oluliselt.

84 Seega ei oma asjaolu, et väetiste maapinnal või maapinnas kasutamisega põhjustatud lämmastiksaaste koguhulk ei ole pärast elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 jõustumist suurenenud, tähtsust selle kindlakstegemisel, kas uue projekti suhtes on vaja läbi viia asjakohane hindamine, kuna see asjaolu ei võimalda välistada ohtu, et lämmastiksaaste suureneb asjasse puutuvatel kaitsealadel ja et see mõjutab nüüd ühte kaitseala oluliselt.

85 Lisaks tuleb veel märkida, et isegi kui projektile on antud luba enne elupaikade direktiivis ette nähtud kaitsekorra asjaomase ala suhtes kohaldatavaks muutumist ja kui seetõttu ei laienenud projektile selle direktiivi artikli 6 lõike 3 kohased nõuded eelneva hindamise menetluse kohta, kuulub projekti elluviimine sellegipoolest direktiivi artikli 6 lõike 2 kohaldamisalasse. Täpsemalt on tegevus elupaikade direktiivi artikli 6 lõikega 2 kooskõlas ainult siis, kui on tagatud, et see tegevus ei põhjusta mingisugust häirimist, mis võiks oluliselt mõjutada kõnealuse direktiivi eesmärke, eeskätt selle direktiivi kaitse-eesmärke. Kõnealuse sätte rikkumisega võib olla tegemist juba siis, kui on olemas tõenäosus või oht, et kaitsealal toimuv tegevus põhjustab märkimisväärseid häireid (vt selle kohta 14. jaanuari 2016. aasta kohtuotsus Grüne Liga Sachsen jt, C-399/14, EU:C:2016:10, punktid 33, 41 ja 42 ning seal viidatud kohtupraktika).

86 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele küsimusele kohtuasjas C-293/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellist korduvat tegevust nagu väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine, mis oli riigisisese õiguse alusel lubatud enne selle direktiivi jõustumist, võib pidada üheks ja samaks projektiks selle sätte tähenduses, mis on uuest loamenetlusest vabastatud, kui see kujutab endast ühtset tegevust, millele on iseloomulik ühine eesmärk ning eelkõige samades kohtades ja samal viisil jätkamine. Kui ühtsele projektile anti luba enne seda, kui selle sättega ette nähtud kaitsekord muutus asjaomase ala suhtes kohaldatavaks, võib selle projekti elluviimine kuuluda ikkagi kõnealuse direktiivi artikli 6 lõike 2 kohaldamisalasse.

Kohtuasjas C-294/17 esitatud teine küsimus

87 Kõigepealt tuleb märkida, et kuigi elupaikade direktiivi artikli 6 lõigetega 2 ja 3 taotletakse kaitse tagamist samal tasemel (12. aprilli 2018. aasta kohtuotsus People Over Wind ja Sweetman, C-323/17, EU:C:2018:244, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika), on neil sätetel erinev eesmärk, kuivõrd esimese eesmärk on rakendada ennetusmeetmeid, samas kui teine näeb ette hindamismenetluse, mille eesmärk on eelneva kontrolli kaudu tagada, et kavale või projektile, mis ei ole otseselt seotud asjaomase ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, kuid mis tõenäoliselt avaldab alale olulist mõju, antakse luba vaid siis, kui see ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju (vt selle kohta 17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 108 ja seal viidatud kohtupraktika).

88 Käesolevas asjas puudutavad eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused neile põllumajandusettevõtetele antud lube, kelle tekitatud lämmastiksaastet kaitsealadel hinnatakse seoses sellise programmi nagu PAS mõju asjakohase hindamise käigus, mille läbiviimist selle programmi vastuvõtmisel juba ette nõuti.

89 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused puudutavad seega elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3.

90 Teise küsimusega kohtuasjas C-294/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus riigisisesed programmilised õigusnormid, mis lubavad pädevatel asutustel anda projektidele luba selle sätte tähenduses „asjakohase hindamise“ alusel, mis viidi läbi juba eelnevalt ja mille käigus tunnistati lämmastiksaaste kindlaksmääratud üldkogus kõnealuste õigusnormide kaitse-eesmärkidega kooskõlas olevaks.

91 Nagu käesoleva kohtuotsuse punktis 87 märgitud, on elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 ette nähtud hindamismenetlus, millega püütakse eelneva kontrolli abil tagada, et projektile, mis ei ole otseselt seotud asjaomase ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, kuid mis tõenäoliselt avaldab alale olulist mõju, antakse luba vaid siis, kui see ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju.

92 Hindamismenetluse esimeses etapis, mida peetakse silmas selle sätte esimeses lauses, peavad liikmesriigid asjakohaselt hindama kava või projekti mõju kaitsealale, kui on tõenäoline, et asjaomane kava või projekt avaldab alale olulist mõju (21. juuli 2016. aasta kohtuotsus Orleans jt, C-387/15 ja C-388/15, EU:C:2016:583, punkt 44 ja seal viidatud kohtupraktika).

93 Kui kava või projekt, mis ei ole otseselt seotud asjaomase ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, võib kahjustada ala kaitse-eesmärke, tuleb ettevaatuspõhimõtet arvestades pidada seda kava või projekti selliseks, mis võib avaldada alale olulist mõju. Kahjustamise ohtu hinnates tuleb võtta eelkõige arvesse sellise kava või projektiga seotud ala eriomaseid keskkonnatunnuseid ja -tingimusi (17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 112 ja seal viidatud kohtupraktika).

94 Nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 40, nõuab elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 esimene lause üldjuhul kavade ja projektide individuaalset hindamist.

95 Kava või projekti tõttu asjaomasele alale tekkivate tagajärgede asjakohane hindamine tähendab siiski seda, et kindlaks tuleb teha kõik konkreetse kava või projekti aspektid, mis eraldi või koostoimes muude kavade või projektidega võivad avaldada mõju asjaomase ala kaitse-eesmärkidele (25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Grace ja Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punkt 40 ja seal viidatud kohtupraktika).

96 Nagu selle kohta märkis kohtujurist oma ettepaneku punktides 42–44, võimaldab eelnevalt läbi viidud üldine mõjuhindamine, nagu seda tehti PASi vastuvõtmise ajal, hinnata võimalikku kumulatiivset mõju, mida tekitavad asjaomastele aladele erinevad lämmastiksaaste ladestused.

97 Kuid asjaolu, et sellisel üldisel tasandil hindamine võimaldab paremini hinnata erinevate projektide kumulatiivset mõju, ei tähenda siiski seda, et selliste riigisiseste õigusnormidega nagu põhikohtuasjas käsitletavad on tingimata täidetud kõik elupaikade direktiivi artikli 6 lõikest 3 tulenevad nõuded.

98 Elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 esimese lause alusel antud hinnangus ei tohi olla lünki ja selles peavad olema täielikud, täpsed ja lõplikud seisukohad ning järeldused, mis hajutaksid kõik teaduslikult põhjendatud kahtlused asjaomasel kaitsealal kavandatud kavade või projektide mõju kohta (25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Grace ja Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punkt 39 ja seal viidatud kohtupraktika).

99 Lisaks tuleb märkida, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 teises lauses sätestatud hindamismenetluse teises etapis, mis algab pärast kava või projekti mõju asjakohast hindamist asjaomasele alale, on sellisele projektile loa andmise tingimuseks seatud, et projekt ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju (vt selle kohta 17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 115 ja seal viidatud kohtupraktika).

100 Niisiis hõlmab see säte ettevaatuspõhimõtet ja võimaldab tõhusalt vältida kavandatavate kavade või projektide tõttu kaitsealade terviklikkusele avaldatavat negatiivset mõju. Sellest loa andmise kriteeriumist leebema kriteeriumiga ei oleks võimalik sama tõhusalt tagada nimetatud sättes taotletud alade kaitse-eesmärgi saavutamist (17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 118 ja seal viidatud kohtupraktika).

101 Liikmesriikide kohtud peavad selle küsimuse hindamisel, kas kõik viidatud nõuded on täidetud, põhjalikult ja ulatuslikult kontrollima, kas programmilise lähenemisviisiga kaasnev elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 sätestatud „asjakohane hindamine“ ja selle programmi rakendamise erinevad tingimused, sealhulgas eelkõige sellise tarkvara nagu põhikohtuasjas kasutamine, mis peaks aitama loamenetlust läbi viia, on teaduslikult usaldusväärsed. Alles siis, kui liikmesriigi kohus on veendunud, et eelnevalt läbi viidud hindamine vastab kõnealustele nõuetele, võivad pädevad riigisisesed asutused sellisele üksikprojektile niisuguse hindamise alusel loa anda.

102 Sellega seoses tuleb rõhutada, et elupaikade direktiivi artikli 1 punktis e on sätestatud, et loodusliku elupaiga kaitsestaatust loetakse soodsaks eeskätt siis, kui selle looduslik levila ja alad, mida see levila piires katab, on muutumatud või laienemas ja kui selle pikaajaliseks säilimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid on praegu ja tõenäoliselt ka lähitulevikus olemas.

103 Sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas näib võimalus anda luba tegevusteks, mis võivad hiljem asjaomaste alade ökoloogilist seisundit mõjutada, paratamatult piiratud, kui loodusliku elupaiga kaitsestaatus ei ole soodne.

104 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele küsimusele kohtuasjas C-294/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus riigisisesed programmilised õigusnormid, mis lubavad pädevatel asutustel anda projektidele luba selle sätte tähenduses „asjakohase hindamise“ alusel, mis viidi läbi juba eelnevalt ja mille käigus tunnistati lämmastiksaaste kindlaksmääratud üldkogus kõnealuste õigusnormide kaitse-eesmärkidega kooskõlas olevaks. See kehtib aga ainult juhul, kui kõnealuse hindamise teadusliku usaldusväärsuse põhjalik ja ulatuslik kontroll annab kindluse, et teaduslikust seisukohast ei esine põhjendatud kahtlust selle kohta, et ükski kava või projekt ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

Kohtuasjas C-294/17 esitatud esimene küsimus

105 Esimese küsimusega kohtuasjas C-294/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõikeid 2 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus sellised riigisisesed programmilised õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt vabastatakse teatud projektid, mis lämmastiksaastega seoses ei ületa kindlat lävi- või piirväärtust, individuaalsest loakohustusest, kuna kõigi sellist saastet tekitada võivate kavade või projektide kogumõju on juba eelnevalt „asjakohaselt hinnatud“ selle direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses.

106 Käesoleva kohtuotsuse punktides 87–89 viidatud põhjustega samadel põhjustel vastatakse kõnealusele küsimusele ainult elupaikade direktiivi artikli 6 lõikest 3 lähtudes.

107 Põhikohtuasjas ei ole luba vaja esiteks siis, kui tegemist on projektiga, mis põhjustab lämmastiksaastet vähem kui 0,05 mooli N/ha/aastas. Teiseks ei ole eelnevat luba vaja ka projektidele, mis põhjustavad lämmastiksaastet rohkem kui 0,05 mooli N/ha/aastas, aga vähem kui 1 mooli N/ha/aastas, kuid neist peab teavitama.

108 Käesolevas asjas põhineb projektidele lubade andmise kord – isegi kui kavandatud projektid on neil kahel juhul loakohustusest vabastatud – elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses „asjakohasel hindamisel“, mis on läbi viidud PASi vastuvõtmise ajal ja mille käigus uuriti sellise ulatusega kavade või projektide mõju.

109 Euroopa Kohus on juba leidnud, et kui liikmesriik kehtestab lubade andmise korra, mis ei näe ette riskide hindamist sõltuvalt asjaomase ala omadustest ja eriomastest keskkonnatingimustest, tuleb liikmesriigil tõendada, et tema kehtestatud sätted võimaldavad objektiivsetel alustel välistada, et mis tahes kava või projekt, mille suhtes kohaldatakse lubade andmise korda, avaldab Natura 2000 alale olulist mõju eraldi või koos muude kavade või projektidega. Elupaikade direktiivi artikli 6 lõikest 3 võib nimelt järeldada, et liikmesriigi pädevad ametiasutused võivad jätta keskkonnamõju hindamise läbi viimata mis tahes kava või projekti puhul, mis ei ole otseselt seotud Natura 2000 ala kaitsekorraldusega või ei ole selleks otseselt vajalik, üksnes juhul, kui objektiivsetel alustel saab välistada, et see avaldab eraldi või koos muude kavade või projektidega nimetatud alale olulist mõju (vt selle kohta 26. mai 2011. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Belgia, C-538/09, EU:C:2011:349, punktid 52 ja 53 ning seal viidatud kohtupraktika).

110 Nagu on täpsustatud käesoleva kohtuotsuse punktis 101, peavad liikmesriikide kohtud põhjalikult ja ulatuslikult kontrollima, kas sellise programmilise lähenemisviisiga, nagu on kõne all põhikohtuasjas, kaasnev elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 sätestatud „asjakohane hindamine“ on teaduslikult usaldusväärne, ning alles siis, kui liikmesriigi kohus on veendunud, et eelnevalt läbi viidud hindamine vastab nimetatud sätte nõuetele, võib lubada sellist loanõudest vabastamist, nagu on kõne all põhikohtuasjas.

111 Eelkõige tuleb kontrollida, kas ka alla põhikohtuasjas kõne all olevat lävi- või piirväärtust ei esine ohtu, et võib tekkida asjaomaste alade terviklikkusele avalduv negatiivne mõju.

112 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele kohtuasjas C-294/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus niisugused riigisisesed programmilised õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt vabastatakse teatud projektid, mis lämmastiksaaste osas ei ületa kindlat lävi- või piirväärtust, individuaalsest loakohustusest, kui riigisisene kohus on veendunud, et eelnevalt läbi viidud „asjakohane hindamine“ selle sätte tähenduses vastab kriteeriumile, et puudub teaduslikult põhjendatud kahtlus selle kohta, et need kavad või projektid ei avalda asjaomaste alade terviklikkusele negatiivset mõju.

Kohtuasjas C-293/17 esitatud kolmas ja neljas küsimus

113 Kolmanda ja neljanda küsimusega kohtuasjas C-293/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus niisugused riigisisesed õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt on lubatud ellu viia teatud kategooriasse kuuluvaid projekte, nagu on käesoleval juhul väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine ja kariloomade karjatamine, ilma et selleks oleks vaja taotleda luba ja seega asjakohaselt hindamata iga projekti mõju asjaomastele aladele, kuna need õigusnormid põhinevad ise „asjakohasel hindamisel“ selle sätte tähenduses.

114 Euroopa Kohus on leidnud, et tingimus, mille täidetuse korral tuleb hinnata kava või projekti poolt teatud alale avaldatavat keskkonnamõju ja mis näeb ette, et see hindamine tuleb läbi viia siis, kui on kahtlusi olulise mõju puudumises, ei võimalda sellest hindamisest vabastada kavade või projektide teatud kategooriaid selliste kriteeriumide põhjal, mis ei sobi selle tagamiseks, et need projektid ei avalda tõenäoliselt kaitsealadele olulist mõju. Võimalus vabastada teatud tegevused vastavalt kehtivatele normidele üldisel viisil vajadusest hinnata asjasse puutuvale alale avaldatavat keskkonnamõju ei taga, et need tegevused ei avalda kaitseala terviklikkusele negatiivset mõju. Elupaikade direktiivi artikli 6 lõikega 3 ei saa seega anda liikmesriikidele luba kehtestada riigisiseseid norme, mis üldiselt vabastaksid teatud liiki kavad või projektid kohustusest hinnata nende mõju asjaomasele alale (vt selle kohta 26. mai 2011. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Belgia, C-538/09, EU:C:2011:349, punktid 41–43 ja seal viidatud kohtupraktika).

115 Nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 144, järeldub sellest, et juhul, kui sellised tegevused nagu kariloomade karjatamine või väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine kujutaksid endast „projekte“ elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses, saaks nende projektidega asjaomasele alale põhjustatava mõju asjakohasest hindamisest vabastamine olla sellest sättest tulenevate nõuetega kooskõlas ainult siis, kui on tagatud, et kõnealused tegevused ei tekita häireid, mis võiksid oluliselt mõjutada selle direktiivi eesmärke (vt selle kohta 4. märtsi 2010. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Prantsusmaa, C-241/08, EU:C:2010:114, punkt 32).

116 Käesolevas asjas märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et põhikohtuasjas asjakohase hindamise läbi viinud isikud võtsid asjaomaste põllumajanduslike tegevuste puhul aluseks eelkõige nende eeldatava ulatuse ja intensiivsuse, jõudes järeldusele, et sellisel tasemel, nagu neid tegevusi teostati hindamise ajal, olid nende olulised tagajärjed välistatud, ning et tavaliselt võib nende tegevustega põhjustatava lämmastiksaaste suurenemise välistada. Eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutab samuti, et põhikohtuasjas käsitletavad kategooriate kaupa tehtud vabastamised tähendavad, et asjasse puutuvaid tegevusi võib ellu viia sõltumata kohast, kus neid ellu viiakse, ja sõltumata lämmastiksaastet, mida need põhjustavad.

117 Samas ei tohi käesoleva kohtuotsuse punktis 98 viidatud kohtupraktika kohaselt olla elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 esimese lause alusel antud hinnangus lünki ja selles peavad olema täielikud, täpsed ja lõplikud seisukohad ning järeldused, mis hajutavad kõik teaduslikult põhjendatud kahtlused asjaomasel kaitsealal kavandatud kavade või projektide mõju kohta.

118 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktides 146, 147 ja 150 sisuliselt ka märkis, ei näi, et põhikohtuasjas käsitletavate projektide negatiivse mõju suhtes asjaomaste alade terviklikkusele oleks hajutatud kõik teaduslikult põhjendatud kahtlused; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

119 Nimelt ei saa keskmise väärtusega põhimõtteliselt tagada, et ühelegi kaitsealale ei avaldata väetamise või karjatamisega olulist mõju, sest selline negatiivne mõjutamine võib sõltuda eelkõige nende tegevuste ulatusest ja teatud juhtudel intensiivsest laadist, võimalikust lähedusest nende elluviimise koha ja asjaomase kaitseala vahel, ning eritingimustest, mis on näiteks tingitud kõnealusele alale iseloomulikest muudest lämmastiksaaste allikatest.

120 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb kolmandale ja neljandale küsimusele vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus niisugused riigisisesed programmilised õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt on lubatud ellu viia teatud kategooriasse kuuluvaid projekte, nagu on käesoleval juhul väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine ja kariloomade karjatamine, ilma et selleks oleks vaja taotleda luba, ja seega asjakohaselt hindamata iga projekti mõju asjaomastele aladele, välja arvatud siis, kui objektiivsete asjaolude põhjal on võimalik kindlalt välistada võimalus, et kõnealused projektid võivad eraldi või koos muude projektidega avaldada neile aladele olulist mõju; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.

Kohtuasjas C-293/17 esitatud viies kuni seitsmes küsimus ning kohtuasjas C-294/17 esitatud kolmas kuni viies küsimus

121 Viienda kuni seitsmenda küsimusega kohtuasjas C-293/17 ning kolmanda kuni viienda küsimusega kohtuasjas C-294/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas ja millistel tingimustel võib elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 tähenduses „asjakohasel hindamisel“ võtta arvesse selle artikli lõike 1 tähenduses „kaitsemeetmeid“, sama artikli lõike 2 tähenduses „ennetusmeetmeid“, spetsiaalselt sellise programmi tarbeks, nagu põhikohtuasjas käsitletud programm, võetud meetmeid või niinimetatud autonoomseid meetmeid, mis ei ole selle programmiga hõlmatud.

122 Eelkõige on kõnealusel kohtul tekkinud küsimus, kas sellist tüüpi meetmeid võib võtta elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 3 kohasel „asjakohasel hindamisel“ arvesse üksnes siis, kui need on juba võetud ja andnud tulemusi.

123 Sellega seoses tuleb märkida, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõigete 1 ja 2 soovitava toimega oleks vastuolus, kui nende sätete kohaselt vajalike meetmete tagajärgedele saaks tugineda selleks, et saada kõnealuse artikli lõike 3 alusel asjaomast ala mõjutavale kavale või projektile luba enne meetmete tegelikku rakendamist (vt selle kohta 17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (Białowieża mets), C-441/17, EU:C:2018:255, punkt 213).

124 Elupaikade direktiivi artikli 6 lõigete 1 ja 2 kohaselt vajalike meetmete positiivsetele tagajärgedele ei saa tugineda ka selleks, et saada kõnealuse artikli lõike 3 alusel luba projektidele, millel on negatiivne mõju kaitsealadele.

125 Olgu lisatud, et nagu nähtub 15. mai 2014. aasta kohtuotsusest Briels jt (C-521/12, EU:C:2014:330) ning 21. juuli 2016. aasta kohtuotsusest Orleans jt (C-387/15 ja C-388/15, EU:C:2016:583), tuleneb elupaikade direktiivi artikliga 6 seotud kohtupraktikast, et vahet tuleb teha asjaomasesse kavasse või projekti kaasatud kaitsemeetmetel, mille eesmärk on vältida või vähendada selle projektiga otseselt kaasneda võivat kahjulikku mõju, selleks et tagada, et see kava või projekt ei avaldaks kahjulikku mõju asjaomaste alade terviklikkusele, nagu on ette nähtud selle artikli lõikes 3, ja neil meetmetel, mis on vastavalt sama artikli lõikele 4 mõeldud kompenseerima nimetatud kava või projekti sellist negatiivset mõju asjaomasele alale, mida ei saa võtta arvesse selle kava või projekti tagajärgede hindamisel kõnealusele alale (vt selle kohta 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Grace ja Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punkt 47 ja seal viidatud kohtupraktika).

126 Euroopa Kohtu praktikast tuleneb samuti, et sellist meedet võidakse elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 sätestatud „asjakohase hindamise“ käigus arvesse võtta ainult siis, kui esineb piisav kindlus, et meede aitab tõhusalt kaasa sellele, et vältida asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju ja et sellega on tagatud, et ei ole mingisugust põhjendatud kahtlust selle suhtes, et kõnealune kava või projekt ei avalda negatiivset mõju ala terviklikkusele (vt selle kohta 26. aprilli 2017. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Saksamaa, C-142/16, EU:C:2017:301, punkt 38, ja 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Grace ja Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punkt 51).

127 Käesolevas asjas rõhutab eelotsusetaotluse esitanud kohus ühelt poolt, et PASi koostajate lähenemisviisiga lämmastiksaaste problemaatikale püütakse vähendada lämmastiksaastet Natura 2000 aladel meetmetega, mida rakendatakse juba kahjustatud aladel ja mille mõju on pikaajaline, kuna üht osa neist meetmetest saab võtta alles tulevikus ja teisi tuleb regulaarselt uuendada.

128 Nagu sisuliselt märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 92, ei ole seega üht osa neist meetmetest veel võetud või ei ole need veel andnud tulemusi, mistõttu ei ole nende mõju veel kindel.

129 Teiselt poolt märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et PASis on ette nähtud iga-aastane kokkuvõte nii lämmastiksaastega seotud muutuste, meetmete rakendamise edenemise ja nende tulemuste kohta kui ka nende kohandamise kohta juhul, kui nendega saavutatud tulemus ei ole nii hea, kui oli prognoos, millele tuginesid asjakohase hindamise läbiviijad.

130 Samas ei pea kava või projektiga asjaomastele aladele avaldatava mõju asjakohasel hindamisel võtma arvesse sellistest „meetmetest“ tulevikus saadavaid eeliseid, kui need eelised ei ole kindlad eelkõige seetõttu, et neid täpsustavaid tingimusi ei ole veel paika pandud või kui teadusliku teadmise tase ei võimalda neid kindlaks teha või kindlal viisil arvuliselt väljendada.

131 Olgu lisatud, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõikes 3 sätestatud „asjakohane hindamine“ ei pea hõlmama ainult nende „meetmete“ eeldatavat positiivset mõju, vaid ka neist tuleneda võivat kindlat või võimalikku negatiivset mõju (vt selle kohta 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Grace ja Sweetman, C-164/17, EU:C:2018:593, punkt 53).

132 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb viiendale kuni seitsmendale küsimusele kohtuasjas C-293/17 ning kolmandale kuni viiendale küsimusele kohtuasjas C-294/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et selles sätestatud „asjakohasel hindamisel“ ei saa võtta arvesse selle artikli lõike 1 tähenduses „kaitsemeetmeid“, sama artikli lõike 2 tähenduses „ennetusmeetmeid“, spetsiaalselt sellise programmi tarbeks, nagu põhikohtuasjas käsitletud programm, võetud meetmeid või niinimetatud autonoomseid meetmeid, mis ei ole selle programmiga hõlmatud, kui neist meetmetest oodatav kasu ei ole selle hindamise ajal kindel.

Kohtuasjas C-293/17 esitatud kaheksas küsimus

133 Kaheksanda küsimusega kohtuasjas C-293/17 palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et meetmed, mis on kehtestatud selliste riigisiseste õigusnormidega, nagu on kõne all põhikohtuasjas ja mis sisaldavad eeskirju lämmastiksaastet põhjustavate põllumajandusettevõtete üle teostatava järelevalve ja nende kontrollimise kohta ning nende ettevõtete sulgemisega päädida võivate karistuste määramise võimalust, on selle sätte järgimiseks piisavad.

134 Sellega seoses on Euroopa Kohus juba otsustanud, et riigisiseste õigusnormidega, mis sisaldavad pädevate asutuste jaoks üksnes reaktiivset ja mitte ka ennetavat laadi tegevuseeskirju, eiratakse elupaikade direktiivi artikli 6 lõikest 2 tulenevate kohustuste ulatust (vt selle kohta 13. detsembri 2007. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Iirimaa, C-418/04, EU:C:2007:780, punktid 207 ja 208).

135 Ühelt poolt võimaldavad käesoleval juhul põhikohtuasjas käsitletavad õigusnormid ametiasutustel kaitse-eesmärke arvestades kehtestada ühteaegu nii ennetavaid kui ka parandusmeetmeid. Teisalt sisaldavad need õigusnormid ka sunniõigust, mille raames on võimalik võtta erakorralisi meetmeid.

136 Kuna sellised õigusnormid võimaldavad ära hoida kõnealuste tegevustega seotud teatud riskide realiseerumist, kujutavad need endast seega vajalikku meedet elupaikade direktiivi artikli 6 lõike 2 tähenduses.

137 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb kaheksandale küsimusele kohtuasjas C-293/17 vastata, et elupaikade direktiivi artikli 6 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et meetmed, mis on kehtestatud selliste riigisiseste õigusnormidega, nagu on kõne all põhikohtuasjas ja mis sisaldavad eeskirju lämmastiksaastet põhjustavate põllumajandusettevõtete üle teostatava järelevalve ja nende kontrollimise kohta ning nende ettevõtete sulgemisega päädida võivate karistuste määramise võimalust, on selle sätte järgimiseks piisavad.

Kohtukulud

138 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (teine koda) otsustab:

1. **Nõukogu 21. mai 1992. aasta direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et selliseid tegevusi nagu kariloomade karjatamist ja väetiste maapinnal või maapinnas kasutamist Natura 2000 alade läheduses võib kvalifitseerida „projektiks“ selle sätte tähenduses isegi siis, kui need tegevused ei kujuta endast Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiivi 2011/92/EL teatavate riiklike ja eraprojektide keskkonnamõju hindamise kohta artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses „projekti“, kuna nende puhul ei ole tegemist füüsilise sekkumisega looduskeskkonda.**

2. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellist korduvat tegevust nagu väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine, mis oli riigisisese õiguse alusel lubatud enne selle direktiivi jõustumist, võib pidada üheks ja samaks projektiks selle sätte tähenduses, mis on uuest loamenetlusest vabastatud, kui see kujutab endast ühtset tegevust, millele on iseloomulik ühine eesmärk ning eelkõige samades kohtades ja samal viisil jätkamine. Kui ühtsele projektile anti luba enne seda, kui selle sättega ette nähtud kaitsekord muutus asjaomase ala suhtes kohaldatavaks, võib selle projekti elluviimine kuuluda ikkagi kõnealuse direktiivi artikli 6 lõike 2 kohaldamisalasse.**

3. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus riigisisesed programmilised õigusnormid, mis lubavad pädevatel asutustel anda projektidele luba selle sätte tähenduses „asjakohase hindamise“ alusel, mis viidi läbi juba eelnevalt ja mille käigus tunnistati lämmastiksaaste kindlaksmääratud üldkogus kõnealuste õigusnormide kaitse-eesmärkidega kooskõlas olevaks. See kehtib aga ainult juhul, kui kõnealuse hindamise teadusliku usaldusväärsuse põhjalik ja ulatuslik kontroll annab kindluse, et teaduslikust seisukohast ei esine põhjendatud kahtlust selle kohta, et ükski kava või projekt ei avalda asjaomase ala terviklikkusele negatiivset mõju; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.**

4. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus niisugused riigisisesed programmilised õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt vabastatakse teatud projektid, mis lämmastiksaaste osas ei ületa kindlat lävi- või piirväärtust, individuaalsest loakohustusest, kui riigisisene kohus on veendunud, et eelnevalt läbi viidud „asjakohane hindamine“ selle sätte tähenduses vastab kriteeriumile, et puudub teaduslikult põhjendatud kahtlus selle kohta, et need kavad või projektid ei avalda asjaomaste alade terviklikkusele negatiivset mõju.**

5. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus niisugused riigisisesed programmilised õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mille kohaselt on lubatud ellu viia teatud kategooriasse kuuluvaid projekte, nagu on käesoleval juhul väetiste maapinnal või maapinnas kasutamine ja kariloomade karjatamine, ilma et selleks oleks vaja taotleda luba ja seega asjakohaselt hindamata iga projekti mõju asjaomastele aladele, välja arvatud siis, kui objektiivsete asjaolude põhjal on võimalik kindlalt välistada võimalus, et kõnealused projektid võivad eraldi või koos muude projektidega avaldada neile aladele olulist mõju; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.**

6. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 3 tuleb tõlgendada nii, et selles sätestatud „asjakohasel hindamisel“ ei saa võtta arvesse selle artikli lõike 1 tähenduses „kaitsemeetmeid“, sama artikli lõike 2 tähenduses „ennetusmeetmeid“, spetsiaalselt sellise programmi tarbeks, nagu põhikohtuasjas käsitletud programm, võetud meetmeid või niinimetatud autonoomseid meetmeid, mis ei ole selle programmiga hõlmatud, kui neist meetmetest oodatav kasu ei ole selle hindamise ajal kindel.**

7. **Direktiivi 92/43 artikli 6 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et meetmed, mis on kehtestatud selliste riigisiseste õigusnormidega, nagu on kõne all põhikohtuasjas ja mis sisaldavad eeskirju lämmastiksaastet põhjustavate põllumajandusettevõtete üle teostatava järelevalve ja nende kontrollimise kohta ning nende ettevõtete sulgemisega päädida võivate karistuste määramise võimalust, on selle sätte järgimiseks piisavad.**

Allkirjad